

**GLOBAL
INITIATIVE**

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ПОБІЧНІ ЖЕРТВИ

ОГЛЯД СПОЖИВАННЯ
ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН
В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ

БЕРЕЗЕНЬ 2025

ПОДЯКИ

Цей звіт було підготовлено Обсерваторією незаконних ринків та конфлікту в Україні. Ми хотіли б особливо подякувати солдатам та неурядовим організаціям у Києві, які поділилися з нами своїм досвідом та знаннями, зокрема Мережі 100% Життя Рівне, які розповіли про своє опитування і дані для підготовки цього звіту. Нарешті, ми хотіли б подякувати команді публікацій Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності за їх гострий критичний та візуальний погляд, а також команді комунікацій за поширення звіту серед широкого загалу.

© 2025 Global Initiative Against Transnational Organized Crime.
Усі права захищено.

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена або поширена у будь-якій формі та будь-якими засобами без письмового дозволу Глобальної ініціативи (GI-TOC).

Обкладинка: © Jose Colon/Anadolu через Getty Images

З усіма запитами та пропозиціями звертайтеся до:
The Global Initiative Against Transnational Organized Crime
Avenue de France 23
Geneva, CH-1202
Switzerland

www.globalinitiative.net

ЗМІСТ

Резюме	2
Методологія.....	4
Ключові висновки	4
Оцінка споживання наркотиків військовослужбовцями	5
Чому військові споживають наркотики?	5
Які наркотики споживають військові.....	10
Де військові беруть наркотики	13
Необхідність нюансної політики	15
Рекомендації	16
Примітки.....	18

РЕЗЮМЕ

Надання медичної допомоги під час бою. Підвищення продуктивності. Знеболення. Забуття. Наркотики впродовж століть відігравали різні ролі в конфліктах, і війна в Україні не стала винятком. В Україні військові споживають заборонені наркотики та алкоголь, щоб позбутися існуючих звичок, впоратися з надзвичайним тиском війни – а іноді і для того, і для іншого.¹

Нещодавно опубліковані дослідження свідчать про те, що споживання наркотиків - поширене явище в українській армії, яке зумовило прибуткову та розгалужену незаконну практику торгівлі наркотиками на лінії фронту.² Ця ситуація також має серйозні наслідки для постконфліктного українського суспільства. Як зазначено у звіті Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності (GI-TOC) за 2024 рік «Важке повернення: Мінімізація ризиків залучення українських ветеранів до лав організованої злочинності», споживання психоактивних речовин і залежність можуть значно ускладнити зусилля з реінтеграції українських ветеранів у суспільство.³ Ветерани з розладами, пов'язаними зі споживанням психоактивних речовин, можуть ставати учасниками злочинів у цивільному житті - від дрібних крадіжок, щоб купити наркотики, до активної ролі організаторів торгівлі наркотиками. Розлади, пов'язані зі споживанням психоактивних речовин, також можуть погіршити психологічну стабільність деяких ветеранів, послаблюючи їхні стримуючі фактори та змушуючи їх діяти імпульсивно.⁴ Враховуючи наявність великої кількості зброї та вибухівки по всій країні, це може мати трагічні наслідки для українського суспільства, і це вже можна побачити на прикладі багатьох випадків по всій країні.⁵

Хоча є ознаки того, що Міністерство у справах ветеранів почало серйозно ставитися до цих ризиків, у новій стратегії щодо ветеранів, опублікованій у листопаді 2024 року, не згадуються розлади, пов'язані зі споживанням психоактивних речовин, чи залежності серед ветеранів.⁶ Це питання також не отримало належної уваги з боку найважливіших стейкхолдерів – Збройних сил України (ЗСУ) та Міністерства оборони (МО).

Як і в минулому, нинішній підхід ЗСУ до споживання наркотиків у війську – це повна заборона. Його розглядають як адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-15 (перебування військовослужбовця на службі в стані алкогольного сп'яніння).⁷ Зіткнувшись зі збільшенням доказів масового споживання, Верховна Рада України запровадила вибірккову перевірку військових (стаття 266).⁸ У разі виявлення факту споживання наркотиків це карається втратою зарплатні, і військові побоюються, що їхнім родинам можуть навіть відмовити у посмертній компенсації у сумі 15 мільйонів гривень, якщо наркотики виявлять під час розтину.⁹

Для такого підходу є чіткі та зрозумілі причини: згідно зі статтею 266, наркотики можуть «знижувати увагу та швидкість реакції [військовослужбовця]», створюючи загрозу його чи її життю

Польові ліки, такі як налбуфін, можуть викликати залежність серед військових, особливо у випадках хронічного болю. © Ozre Еліф Кузл/Anadolu через Getty Images

та життю побратимів та посестер. Але, як показує ця аналітична записка, існують нюанси в тому, чому солдати в Україні споживають наркотики, і тому є низка варіантів вирішення проблеми таким чином, щоб допомогти як Збройним силам та іншим підрозділам, так і окремим особам. Такий підхід не пропагує створення сприятливої атмосфери для споживання наркотиків у Збройних силах – такі речовини, як синтетичні катинони (більш відомі як «солі») дуже шкідливі, а їхнє постачання тісно пов'язане з організованою злочинністю, – однак потрібна відкритіша та відвертіша розмова про реальність на місцях і про те, що можна зробити, щоб покращити ситуацію.

Наразі політика ЗСУ створює культуру секретності навколо споживання наркотиків в армії, яка не сприяє запобіганню цьому явищу і активно перешкоджатиме наданню допомоги таким військовим, коли вони повернуться з війни. Навіть за найкращої та найбільш інклюзивної політики щодо ветеранів у світі, якщо військові відчують необхідність приховувати факт споживання психоактивних речовин (щоб не втратити зарплату), то вся ця вразлива група населення фактично буде недоступною для відповідних цивільних служб.

Споживання психоактивних речовин у ЗСУ є одним із найчутливіших політичних питань в Україні. Ця проблема також поширена серед російських військових, які воюють в Україні. Однак через бар'єри для дослідження цього явища в Росії та на окупованих Росією територіях цей огляд зосереджений лише на українських Збройних силах, де західні політики більш залучені до формування рішень. До речі, це підкреслює одну фундаментальну відмінність, яка може мати довгострокові наслідки: хоча дані про споживання наркотиків в Україні обмежені, вони збираються і це питання обговорюється; в Росії ж панує тиша.

Утім, дискусії про споживання наркотиків військовими в Україні можуть бути незручними для багатьох, а Росія вже використовувала цю тематику у пропагандистських цілях.¹⁰ Проте розгляд проблеми в належному контексті є найкращим способом нівелювати її сенсаційність, вийти за межі гучних заголовків і перейти до практичних політичних рішень, які допоможуть Україні.

У цій аналітичній записці обговорюються причини споживання наркотиків військовими і робиться спроба оцінити масштаб проблеми. У ній показано, як і хто постачає наркотики на передову, а також висловлюються пропозиції, як змінити чинні підходи, щоб досягти кращих результатів для ЗСУ та військових.

Методологія

Ця аналітична записка спирається на інтерв'ю, проведені з військовослужбовцями, журналістами, активістами та неурядовими організаціями в Одесі, Дніпрі та Києві у вересні 2024 року, а також на минуле дослідження GI-TOC щодо споживання психоактивних речовин серед військових, яке базується на масштабних польових дослідженнях в Україні.

Його було доповнено даними і результатами комплексного опитування, проведеного Благодійною організацією «Благодійне товариство «Всеукраїнське об'єднання організацій “Для своїх”», якими вона поділилася з нами в Києві, а також поглибленим дослідженням джерел українською та англійською мовами.¹¹ Офіційної статистики про кількість людей, які споживають наркотики в ЗСУ, немає, але, порівнюючи дані про наркозлочини, опитування та інтерв'ю, можна скласти орієнтовну картину і визначити основні тенденції.

Ключові висновки

- Військові споживають наркотики з різних причин: щоб не заснути на складних завданнях; впоратися з фізичним боєм; розслабитися; «забути» війну; і продовжити опіоїдну замісну терапію (OST). Канабіс і легальні безпечні заспокійливі/ліки від тривожності є найбільш споживаними речовинами, за ними йдуть амфетаміни і синтетичні наркотики, відомі як «солі». Як і серед цивільних, імовірно, поширене споживання одразу кількох наркотиків. Алкоголь є більш поширеним, ніж наркотичні речовини.
- Деякі військові ЗСУ вже мають проблеми із залежністю, інші почали споживати наркотики лише після вступу на службу. У військовослужбовців також може розвинути залежність після прийому тактичних або бойових ліків для серйозних травм, зокрема налбуфіну, опіоїдного анальгетика.
- ЗСУ мають підхід нульової толерантності до всіх наркотиків, навіть до метадону для солдатів, які отримують замісну терапію. Якщо буде виявлено факт споживання наркотиків, військові можуть втратити платню; вони також побоюються, що їхнім сім'ям буде відмовлено у компенсації у разі їхньої загибелі. Ця ситуація створила атмосферу секретності, де солдати приховують факт споживання наркотиків. Без лікування споживання психоактивних речовин, ймовірно, триватиме, підживлюючи організовану злочинність.
- Щоб виправити цю ситуацію, Міністерство оборони має розробити більш нюансну політику щодо наркотиків. Ця політика повинна враховувати становище військових, які отримують замісну терапію, і дозволяти військовослужбовцям отримувати допомогу без шкоди для своїх доходів. Створення процесів, за допомогою яких можна було б розпізнавати факти споживання наркотиків і знаходити рішення, а не просто карати, є критично важливим як для діючих військових, так і для майбутніх ветеранів із проблемами споживання психоактивних речовин.
- Громадянське суспільство може відігравати ключову роль у пропонуванні системи низького порогу для солдатів, які шукають підтримки у своїй боротьбі з наркозалежністю, а також постконфліктними травмами і пов'язаними психологічними проблемами. Необхідно створити систему опіки, яка гарантувала б анонімність і відсутність покарання для тих, хто звертається по допомогу. І, нарешті, необхідно розвивати цивільно-військову кооперацію.

ОЦІНКА СПОЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

У процесі обговорення питання споживання психоактивних речовин військовими, важливо дотримуватися тонкого та збалансованого підходу, розуміючи розмаїття факторів, які можуть впливати на рішення військових споживати наркотики, а також оцінюючи дані про споживання, щоб визначити масштаб проблеми. Нарешті, також важливо розуміти, що ця проблема не існує у вакуумі, а поглиблюється і певною мірою загострюється організованою злочинністю.

Чому військові споживають наркотики?

Військові споживають наркотики з різних причин. Як і в цивільному житті, одні вважають, що наркотики допомагають їм функціонувати в умовах стресу, інші кажуть, що вони допомагають їм розслабитися. Деякі можуть сприймати наркотики як спосіб утечі, що далі, то краще; для інших це метод зменшити свій біль до стерпного рівня.

Посилюючи багато з цих «універсальних» імпульсів, війна може зробити попит на такі речовини набагато критичнішим. Офісний працівник споживав кокаїн для отримання сплеску енергії впродовж робочого дня, але як солдат він може вдатися до амфетамінів, щоб не спати в ситуації життя чи смерті. Жах і травма на полі бою можуть здаватися неминучими без споживання алкоголю чи наркотиків. Перебуваючи на відстані від лінії фронту лише кілька коротких днів, солдати можуть споживати марихуану, щоб розслабитися. І, нарешті, коли серйозні травми є звичайним явищем, полегшення болю стає екзистенційним питанням.

Таким чином, зв'язок кожного солдата з наркотиками буде різним, але є одне головне питання, яке слід враховувати при оцінці зв'язку війни та наркотиків: хтось приєднався до армії з історією споживання психоактивних речовин, інших підштовхнув до наркотиків їхній бойовий досвід.

Служба з історією споживання психоактивних речовин

Немає даних про кількість військовослужбовців, які вступили на службу в ЗСУ з уже наявними проблемами споживання психоактивних речовин, оскільки систематичний скринінг не проводився. Це було зрозуміло, враховуючи необхідність мобілізації якомога більшої кількості чоловіків (особливо в перші дні після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року), але це призвело до того, що в Збройні сили потрапили три різні групи споживачів наркотиків: випадкові або активні споживачі, які принесли з собою свої звички; ті, кому вдалося припинити споживання, але мати загрозу рецидиву; і по-третє, ті, хто отримує замісну терапію і яким для функціонування потрібен метадон, щоб, зрештою, позбутися звички.

Якщо взяти першу групу, може здатися очевидним, що військові мали провести скринінг на наркотики і заборонити тим, хто має проблеми із споживанням активних речовин, служити в армії. Однак, як зазначила одна НУО, це стало б «легкою втечею» для цивільних осіб, які прагнуть уникнути мобілізації.¹² Сумнівно, щоб цивільні споживали наркотики для уникнення мобілізації, однак величезний незаконний ринок контрабанди ухиливтів з десятками тисяч чоловіків, які мали б служити у війську, але заплатили тисячі доларів, щоб втекти з країни, вказує на те, що значна частина населення готова вжити рішучих, навіть небезпечних для життя, дій, щоб уникнути служби.

СПОЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА КАРТИНА

Щоб зрозуміти, як у Збройні сили потрапили ті, хто раніше споживав психоактивні речовини, корисно поглянути на контекст ситуації з наркотиками в Україні. Відповідно до вітчизняних даних, станом на 2023 рік право на замісну терапію можуть мати 278 000 людей, які споживають ін'єкційні наркотики, і лише 29 000 зараховано до таких програм.¹³

З моменту повномасштабного вторгнення через війну не проводилося жодного загальнонаціонального опитування, але було здійснено кілька менших досліджень. Онлайн-опитування 559 осіб, проведене у 2023 році, показало, що майже дві третини респондентів принаймні один раз споживали наркотики, хоча частка була вищою (76,8%) у віковій групі 25–34 роки – промовиста статистика, враховуючи, що в Україні можуть призвати на військову службу чоловіків віком від 25 років.¹⁴ Канабіс був найпопулярнішим наркотиком (98,9%), за ним йдуть МДМА/екстазі, галюциногени, амфетамін і кокаїн.

Однак, як і у випадку з багатьма невеликими дослідженнями, картина має бути доповнена іншими джерелами даних. Старіше опитування 6 000 осіб у 2020 році підкреслило важливість вуличного метадону в Україні (який не значиться у списку), виявивши, що його споживання подвоїлося лише за три роки.¹⁵ Зростання синтетичних опіоїдів також стало помітною тенденцією після вторгнення, значною мірою замінивши героїн.¹⁶

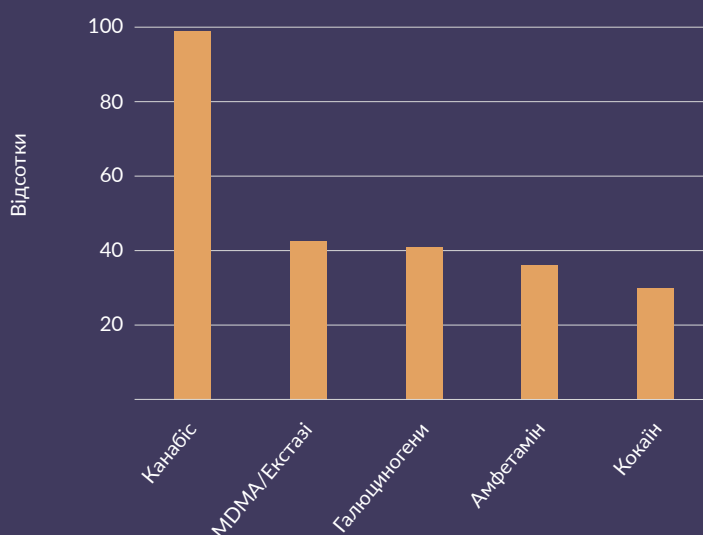

РИСУНОК 1: Споживання деяких заборонених наркотиків серед тих, хто повідомляв про споживання наркотиків у минулому (перша п'ятірка).

ПРИМІТКА: Відсутність метадону, який, як відомо, широко використовується в Україні, підкреслює необхідність співставлення даних опитувань та інших джерел інформації для створення об'єктивнішої картини.

ДЖЕРЕЛО: Інститут Психіатрії, Судово-Психіатричної Експертизи та Моніторингу Наркотиків МОЗ України, Онлайн-опитування щодо поширеності та частоти споживання окремих наркотичних і психотропних речовин в Україні – 2023, <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/vzhyvannya-narkotykyiv-v-ukrayini-rezultaty-opytuvannya-2023.pdf>.

І держава, схоже, щаслива дивитися в інший бік. За даними однієї НУО, під час обов'язкового медичного огляду перед призовом лікарі не визнають наркозалежності.¹⁷ В одній з областей влада у 2022 році навіть зробила призов до армії покаранням для людей, спійманих на споживанні наркотиків.¹⁸ Цей шлях був офіційно оформлений у законі про мобілізацію від квітня 2024 року, де прямо вказано, що люди з проблемами споживання психоактивних речовин можуть бути призвані, хоча будуть служити в тилкових частинах, наприклад, матеріально-технічного забезпечення та медичної допомоги.¹⁹ Закон також зробив можливим мобілізувати до Збройних сил ув'язнених.²⁰ У вересні 2024 року в Збройних силах України було, за оцінками, від 4 500 до 5 000 колишніх ув'язнених, з яких 7% мали кримінальні статті за наркотики, переважна більшість – за споживання наркотиків.²¹

Якщо взяти другу групу – людей, які раніше споживали, але яким вдалося це припинити – то їхнє становище виявилось складнішим. Якщо їхню історію споживання психоактивних речовин не було офіційно зареєстровано, деякі могли приєднатися до ЗСУ, і при цьому про їхнє попереднє споживання нікому не було відомо. У наступному розділі ми розглянемо питання, як стрес від війни може стати поштовхом для деякого з цієї групи знову почати споживати.

Нарешті, бійці, які перебувають на замісній терапії (зокрема ув'язнені, які вступили на службу після травня 2024 року), опинилися в парадоксальній ситуації.²² У цивільному житті їм було дозволено легально отримувати доступ до метадону та використовувати його як частину програм замісної терапії, які набули реального поширення в Україні протягом останнього десятиліття. Амбулаторні пацієнти, яких обстежив відповідний медичний працівник, можуть мати при собі 10-денну дозу метадону, замісну терапію також запроваджено у в'язницях. Але у Збройних силах ситуація геть інша. Там метадон заборонений, як і будь-який інший наркотик. Пацієнтам на замісній терапії, деякі з яких охоче їдуть служити, загрожує кримінальне переслідування за лікування, яке вважають законним у цивільному житті. 70% випадків засудження за зберігання наркотиків в Збройних силах припадає на метадон. Переважна більшість, ймовірно, припадає на тих, хто споживає нелегальний або вуличний метадон, до пацієнтів на замісній терапії можуть ставитися так само.²³ Як і у багатьох інших аспектах служби в ЗСУ, багато залежить від підрозділу: співчутливий медик частини може надати ліки під виглядом «знеболювального», але формального положення, яке регулює замісну терапію у війську, немає.²⁴

Як результат, утворився сценарій Пастки-22 для тих, у кого вже були проблеми зі споживанням психоактивних речовин: ви маєте право приєднатися до армії, якщо споживаєте наркотики, але ви не можете споживати наркотики в армії.

Початок споживання психоактивних речовин під час служби

Споживання психоактивних речовин серед військовослужбовців, які раніше не споживали наркотики, є давнім явищем в Україні, яке сягає періоду війни 2014–2022 років.²⁵ Але інтенсивні бої з лютого 2022 року різко погіршили умови, в яких змушені воювати військові. Почастішали випадки, коли солдати проводять тижні на передовій, а потім, замість ротації в тил, їх переводять в іншу «гарячу» зону одразу після кількох днів перепочинку.²⁶ Номінально військовий має право на 30 днів відпустки на рік, але через нестачу людського ресурсу військові часто не можуть отримати цю відпустку, особливо через значну кількість СЗЧ у збройних силах – близько 60 000 випадків у період з січня по жовтень 2024 року.²⁷

Як показали медичні дослідження, постійна участь у бойових діях пов'язана з більшою кількістю випадків депресії, посттравматичних стресових розладів і загальної тривожності.²⁸ Під час конфлікту в Україні військові були задіяні в активних бойових діях, тривалість яких, з погляду Заходу, небачена з часів Другої світової війни. Західні війська в Афганістані, Іраку та В'єтнамі зіткнулися з інтенсивними бойовими діями з серйозними наслідками для здоров'я, які для багатьох залишались на все життя. Однак терміни служби в цих конфліктах зазвичай тривали рік або й менше (іноді трохи довше).²⁹ В Україні ті, хто вступив на службу на початку повномасштабного вторгнення, перебувають у зоні бойових дій або близько до них три роки, а багато хто служить

Багато військових в Україні провели роки на службі, потерпаючи від посиленого стресу і потенційно збільшуючи ризик проблем з вживанням психоактивних речовин. © Євгеній Завгородній/Global Images Ukraine через Getty Images

в армії набагато довше. Ці надзвичайні стреси неминуче призвели до того, що деякі солдати почали споживати наркотики.³⁰

Якщо спростити, військові споживають наркотики під час війни, щоб функціонувати, впоратися з болем, розслабитися та забути – різні мотиви, які в основному збігаються з різними видами наркотиків.

Для деяких синтетичні стимулятори, такі як амфетамін (який дає приплив пильності та енергії і пригнічує почуття голоду), вважаються корисними для виконання бойових завдань, які вимагають надзвичайного рівня витривалості та зосередженості. За даними однієї неурядової організації, деякі бійці спецназу зізналися, що потребують таких стимуляторів для виконання своєї роботи, оскільки це дозволяє їм бути активними на полі бою протягом 72 годин.³¹ Доброволець в Одесі розповів, що солдати, які працюють з тепловізорами, також споживають наркотики, щоб не спати.³² Однак це не чарівні пігулки. Хоча наркотики можуть допомогти військовим функціонувати (особливо тим, хто споживав їх раніше), за словами колишнього офіцера британської армії, солдат, який споживає наркотики, ніколи не буде таким ефективним, як тверезий солдат, оскільки у першого процес ухвалення рішень було хімічно змінено.³³ У випадку з амфетаміном це може включати почуття надмірної впевненості, агресії та напруження – усі ці фактори можуть фатально підірвати здатність солдата правильно діяти в бойових умовах.

Для інших наркотики (і алкоголь) можуть бути реакцією на бойовий стрес – найшвидший і найнадійніший спосіб відвернути свою думку від жахів війни. Канабіс є найпоширенішим забороненим наркотиком у війську (див. Рисунок 1), і використовується для відпочинку в тиллових районах. Згідно з даними багатьох неурядових організацій, з якими ми спілкувалися, він не сприймається як наркотик, що викликає якесь занепокоєння серед військових, і масштаб його споживання в Збройних силах, мабуть, на порядок вищий, ніж серед цивільних. Використання канабісу в медичних цілях легалізували в 2023 році з огляду на його потенціал для лікування посттравматичних стресових розладів, хоча, звісно, сорти канабісу, які споживають військові, ймовірно, будуть набагато сильнішими, ніж передбачені законом рівні, а також містять тетрагідроканабінол (ТГК), який заборонено новим законом про канабіс.³⁴

Є інша крайність. Військові можуть прагнути забуватися за допомогою наркотиків та алкоголю, особливо після довгих років служби – у певному сенсі, це хімічна демобілізація. Один член НУО сказав, що у них є друзі в армії, які прослужили три роки, і «морально та фізично вони більше не можуть цього витримувати – вони не витримують тиску. Тіло каже, що йому потрібен допінг».³⁵ Алкоголь залишається найпоширенішою речовиною в Збройних силах, а п'яних солдатів іноді називають «аватарами», бо вони «синіють». Серед незаконних наркотиків синтетичні катинони, які зазвичай називають «солями», є найбільш руйнівними фізично та психологічно, не в останню чергу через їхню доступність. Найдешевший із доступних наркотиків викликає екстремальні зміни поведінки, від ейфорії до спалахів насильства, і робить споживача дуже непостійним.³⁶ За словами одного психіатра, реабілітувати «сольовиків» дуже важко. Життя змінюється дуже швидко, як тільки людина починає споживати цей наркотик. «Вона ще зможе функціонувати через 10 років, але психологічна деградація є повною».³⁷

Канабіс, такий як цей, що росте в полі поблизу Глухова, є найбільш споживаною речовиною серед українських військових © Reuters/Гліб Гараніч

Останнім шлюзом є залежність від препаратів, які застосовують для лікування важких поранень солдата.³⁸ Особливе занепокоєння викликає налбуфін. Цей опіоїд (попри те, що він ніколи не був рекомендованим препаратом чи офіційною складовою польової аптечки) був легкодоступним, коли почалася війна з Росією в 2014 році, що дозволяло масово отримувати його від цивільних і доставляти військовим частинам і добровольчим батальйонам, які воювали на фронті.³⁹ Занепокоєння щодо звикання до цього препарату лунали ще в 2015 році, але солдати продовжували брати його в свої неофіційні аптечки.⁴⁰

За словами ветерана, з яким ми спілкувалися, він досі широко доступний, але багато медиків не використовують його належним чином.⁴¹ Він має обмежене застосування як анальгетик, але після прийому може перешкоджати диханню (особливо при інтенсивному застосуванні), а також блокувати засвоєння морфіну, що ускладнює належну анестезію пораненого солдата та ставить під загрозу подальшу операцію з порятунку життя.⁴² «Це не лікування хронічного болю», — сказала київська лікарка, яка допомагає пацієнтам із проблемами споживання психоактивних речовин і працює в паліативному догляді.⁴³

Солдати можуть швидко звикнути до беззаспокійливих властивостей налбуфіну, які подібні до морфіну, і шукати все більших доз – залежність може виникнути вже після трьох днів використання.⁴⁴ Пацієнти з залежністю від налбуфіну можуть проявляти синдром відмови. За словами київської лікарки, один пацієнт попросив дружину зробити йому ін'єкцію [налбуфіну], «він кричав, що все болить, що м'язи відриваються від кісток».⁴⁵ Хронічне надмірне споживання призводить до серйозної залежності та нестабільної, іноді дуже агресивної поведінки, і особливо шкідливе у поєднанні з алкоголем.⁴⁶

Які наркотики споживають військові

Офіційної статистики щодо кількості людей, які споживають наркотики в ЗСУ, немає, але шляхом співставлення даних про наркозлочини, опитувань та інтерв'ю можна скласти орієнтовну картину.

Судові дані свідчать, що кількість військовослужбовців, засуджених за зберігання наркотиків (за статтею 309), збільшилася з початку повномасштабного вторгнення, за даними «Альянсу громадського здоров'я», хоча слід мати на увазі, що кількість військовослужбовців значно зросла з лютого 2022 року.⁴⁷ При вимірюванні кількості злочинів за загальною чисельністю Збройних сил, рівні СЗЧ та дезертирства (ще одна важлива проблема в українській армії) знизилися у 2022 році, а потім зросли, але вони досі не досягли рівня 2021 року в пропорційному вираженні (порушення, поділені на загальну кількість). Злочини, пов'язані з наркотиками, навпаки, пропорційно зросли як у 2023, так і в 2024 роках.

Необроблені цифри свідчать про зростання кількості людей, яких притягують до суду за злочини, пов'язані з наркотиками. Дані показують, що злочини, пов'язані з наркотиками, переважно стосуються рядового, сержантського і офіцерського складу, причому кількість офіцерів є невеликою двозначною цифрою. Така розбіжність зрозуміла, зважаючи на різницю в кількості, хоча можливо, що чин та вплив можуть також захистити деяких офіцерів від виявлення та судового переслідування.⁴⁸

Є кілька причин для різних тенденцій із СЗЧ і наркотиками. У 2022 році, коли Україна, як суспільство, була мобілізована для відсічі нападу Росії на Київ та інші частини країни, випадків дезертирства та СЗЧ було надзвичайно мало. Сильно вмотивовані добровольці швидко поповнювали лави і рідко дезертирували. Більше того, дані про дезертирство та СЗЧ

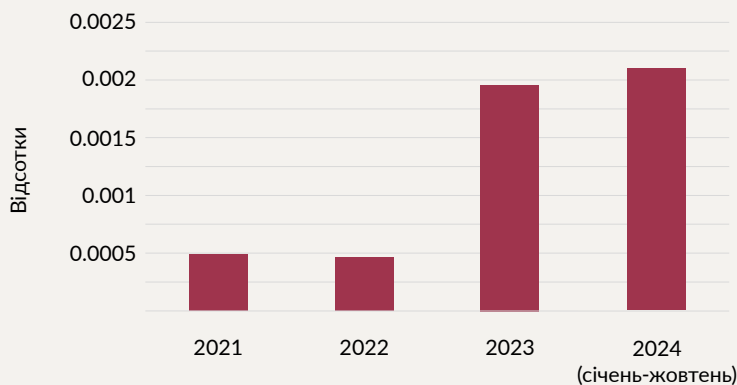

РИСУНОК 2: Злочини, пов'язані з наркотиками (ст. 309) у відношенні до чисельності армії.

ДЖЕРЕЛА: Дані про наркозлочини: статистика Офісу Генерального Прокурора. Дані про чисельність армії: Європейський парламент, Війна Росії проти України: військовий баланс сил, березень 2022 р.; Maxim Tucker, Ukraine has one million ready for fightback to recapture south, *Sunday Times*, 10 July 2022; Kateryna Vovk, Military take-off: How the Ukrainian army has changed since the restoration of Ukrainian independence, *Svidomi*, 27 February 2024 Statista, Comparison of the military capabilities of Russia and Ukraine as of 2024.

РИСУНОК 3: Судимості та зареєстровані злочини за зберігання наркотиків в українській армії, 2022–жовтень 2024.

ДЖЕРЕЛО: дані надано «Альянсом громадського здоров'я». Даних про судимості за 2024 рік поки немає. Дані про зафіксовані правопорушення взято з сайту Офісу Генерального прокурора.

можуть бути обмеженими через небажання деяких командирів висувати звинувачення, оскільки це зводить нанівець будь-яку можливість повернення в підрозділ так необхідного солдата. (Український парламент навіть ухвалив окремий закон у листопаді 2024 року, який дозволяє тим, хто вперше дезертирував, повернутися до служби без санкцій.⁴⁹) Також важче розшукати і засудити СЗЧ-шника, ніж затриманого споживача наркотиків.

Але навіть з огляду на ці застереження стає зрозуміло, що споживання наркотиків у Збройних силах стає все більш тривожним питанням. І, звісно, офіційна статистика може розповісти лише частину історії, оскільки є багато тих, хто споживає наркотики, але їм не висунули звинувачення. Питання в тому, скільки їх таких? Ми чули різні оцінки під час нашої польової роботи в Києві у вересні 2024 року, коли брали інтерв'ю у військовослужбовців і неурядових організацій, які працюють над цим питанням. Одна НУО підрахувала, що більше половини військовослужбовців певним чином споживають наркотики, незалежно від того, залежать вони від них чи ні, але отримати достовірні дані, щоб підтвердити ці заяви, складно.⁵⁰ Коли інша НУО проводила анонімне опитування 200 військових і ветеранів у шпиталях про споживання ними наркотиків, то отримала 200 негативних відповідей, і лише глибинні інтерв'ю, під час яких вдалося встановити довіру, виявили, що деякі військові справді споживали наркотики.⁵¹

Одне велике опитування 1000 солдатів, проведене у 2024 році організацією Благодійною організацією «Благодійне товариство «Всеукраїнське об'єднання організацій «Для своїх», дозволило отримати набагато кращу інформацію завдяки використанню колишніх і діючих військових як інтерв'юєрів. Деякі з основних висновків підсумкового звіту, який було надано G1-ТОС, стосуються типів наркотиків, які найчастіше споживаються, і частоти їхнього споживання. Цікаво, що дані підкреслюють, що споживання синтетичних наркотиків є повсюдним. Наприклад, майже третина всіх респондентів (38,4%) споживали амфетамін (порошок і кристали) хоча б раз на місяць протягом попередніх 90 днів, а 5,1% споживали його щодня. Так само 16,3% опитаних сказали, що споживали «солі» принаймні раз на місяць протягом того самого 90-денного періоду, а 2,3% споживали їх щодня. Канабіс був найпопулярнішим наркотиком: 12,5% людей споживали його щодня і 67,4% споживали принаймні раз на

місяць, тоді як прегабалін (протисудомний препарат, який також використовується для лікування тривожності й хронічного болю) посів друге місце за щоденним споживанням. Попри те, що прегабалін не є незаконним в Україні та менш імовірно викликає звикання, ніж інші досліджувані препарати, проблеми з залежністю можуть виникнути, особливо при застосуванні препарату в комбінації з іншими речовинами, такими як опіоїди. Однак усі ці показники бліднуть у порівнянні з споживанням алкоголю: 76,8% опитаних сказали, що споживали міцний алкоголь принаймні раз на місяць протягом останніх 90 днів.

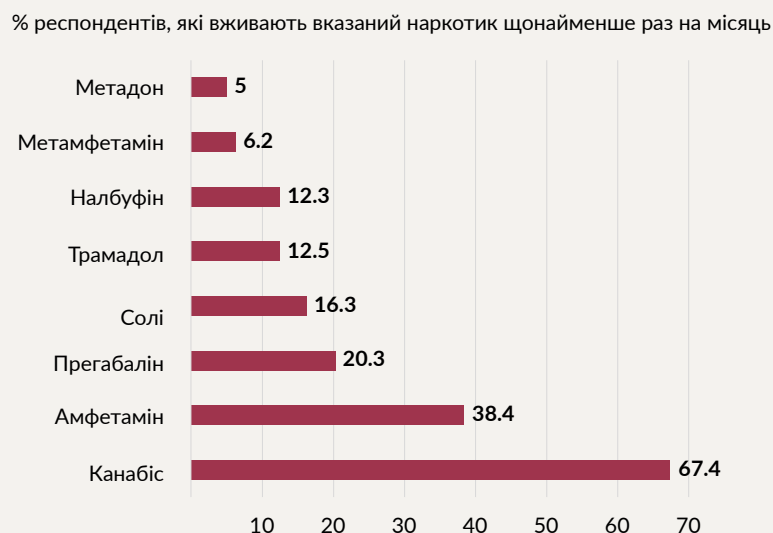
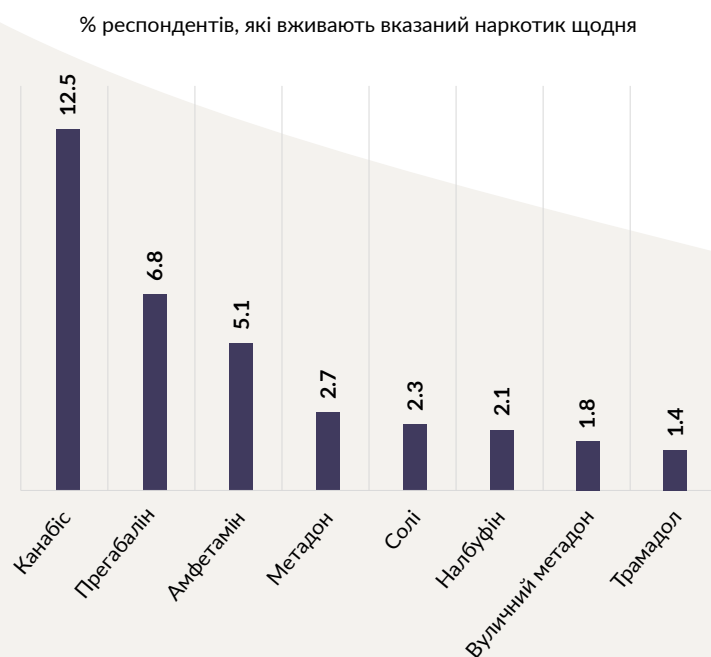

РИСУНОК 4: Відсоток респондентів, які споживають певний препарат.

ПРИМІТКА: військові можуть використовувати один або кілька наркотичних речовин у комбінації, тобто загальний відсоток перевищує 100. Кількість амфетаміну обчислюється шляхом поєднання даних як порошку, так і кристалів (ефедрин тощо). «Принаймні раз на місяць» включає взаємовиключні відповіді на запитання «щодня», «3–4 рази на тиждень», «1–2 рази на тиждень» і «1–3 рази на місяць».

Дослідження також показало, що 40,3% респондентів споживали наркотики до того, як пішли на військову службу, і що війна сильно вплинула на споживання. Близько 86,3% респондентів назвали причини, пов'язані з війною, щоб пояснити, чому вони почали активніше споживати наркотики та алкоголь (погіршення психологічного стану через війну: 30,1%; постійний стрес: 26,7%; втрата друзів: 20% та відсутність родини: 9,5%). Доступність наркотиків (включаючи нижчу ціну та/або безкоштовність) була названа 13,6% респондентів фактором, що спонукає до збільшення споживання, хоча 7,7% назвали труднощі та/або дороговизну отримання наркотиків як причини, через які вони зменшили споживання.⁵² Лише 2,2% назвали увагу правоохоронних органів причиною того, що вони почали споживати менш інтенсивно. Це свідчить, що на споживання набагато більше впливають контекст війни і ринкова динаміка.

Близько 14,6% респондентів назвали призначення знеболювальних як причину, через яку у них виникла залежність під час служби, при цьому прегабалін (24,6%), налбуфін (21,7%) і трамадол (9,9%) є трьома найчастіше згадуваними препаратами з безпечними властивостями. Але інші підкреслили недостатність виписаних препаратів для лікування болю як причину, через яку вони звернулися до інших препаратів.

Незалежно від статистики дуже важливо усвідомлювати значення підрозділу та командира підрозділу в здатності військових споживати наркотики. Компетентний командир буде в курсі ситуації зі своїм особовим складом і зробить усе, щоб або усунути солдатів, які споживають наркотики, або допомогти їм отримати доступ до метадону (у випадку солдатів, які отримують замісну терапію). Але, як показали інтерв'ю GI-TOC з солдатами, є багато командирів, які закривають очі на це явище, особливо якщо вони самі споживають наркотики чи навіть отримують від цього прибуток. Як сказав нам один член НУО, «деякі командири «кришують» цю справу [захищають торгівлю наркотиками в підрозділах] через штрафи й отримання своєї частки».⁵³ У підрозділах, де це питання не регулюється, споживання наркотиків може стати зосередженим: один військовий, з яким було проведено інтерв'ю, сказав, що з 80 солдатів у його підрозділі вісім споживали солі.⁵⁴

Де військові беруть наркотики

Немає єдиного способу потрапляння наркотиків до військовослужбовців. Натомість виник цілий спектр методів торгівлі наркотиками, який організовує низка різних гравців.

Один з квазізаконних методів – коли родичі доправляють метадон військовим на замісній терапії, які не мають законного доступу до препарату під час служби в армії. Ми спілкувалися, наприклад, з одним лікарем, який виписав метадон дружині солдата, що служив у Курській області. Така динаміка створює цікаву сіру зону кримінальної відповідальності, коли речовина, яка є законною для володіння в цивільному житті, стає незаконною, коли вона потрапляє у систему збройну сил.

Військові також доставляють наркотики прямо в свої підрозділи, коли повертаються з відпустки, іноді після того, як отримають замовлення від своїх колег.⁵⁵ Деякі волонтери, чії допоміжні функції включають доставку гуманітарної допомоги та стеження за дотриманням комендантської години, також займаються доставкою наркотиків військовим, іноді з благородною метою додатково допомогти зі знеболенням.⁵⁶ Хоча блокпости можуть бути ефективним знаряддям для запобігання такому виду торгівлі, вони також пов'язані з ризиком, оскільки зупинка військових на блокпостах може посилити напруження та розчарування, особливо якщо перевірку проводять інші правоохоронні органи.⁵⁷

Організована злочинність використовує складніші методи. Як показало попереднє дослідження GI-TOC, організована злочинність швидко розпізнала потенціал цього нового ринку, не в останню чергу тому, що військові отримують відносно високу зарплату в Україні.⁵⁸

Нині наркотики можна легко замовити через Telegram та в Інтернеті, як і в цивільному житті, і доставляти військовим через приватні поштові служби, які є швидкими, ефективними та відносно анонімними. В Одесі припинили діяльність мережі лабораторій, які використовували поштомати для відправки наркотиків по всій країні та за кордон, використовуючи поштові відділення впродовж обмеженого періоду часу, перш ніж перейти до іншого, щоб уникнути виявлення. Цей метод дозволяє працювати з оптовими партіями: одна з одеських лабораторій відправила так пакет із 2 кілограмами «солей» у прифронтове місто Краматорськ, де його прийняв загін солдатів і, імовірно, потім розділив на роздрібні дози та продав.⁵⁹

Злочинці також можуть працювати всередині військового апарату. Наприклад, високопоставлений силовик розповів, що багато колишніх засуджених із кримінальними зв'язками записалися до загонів територіальної оборони Києва; деякі були, можливо, мотивовані патріотизмом, але інші, можливо, бачили можливості для бізнесу.⁶⁰ Існуючі наркобізнеси можна легко відтворити. Як прокоментував один член НУО: «Якщо його [злочинця] мобілізували, чому він не може створити таку ж структуру в армії? У них є умови, щоб робити те, що вони робили раніше».⁶¹

НЕОБХІДНІСТЬ НЮАНСНОЇ ПОЛІТИКИ

Тема споживання наркотиків військовими в Україні не нова. З початку російсько-української війни в 2014 році про споживання наркотиків повідомляли й говорили. Але зараз ситуація кардинально відрізняється від тієї, що була в період 2014–2022 років. Відчайдушно потребуючи вояків, українська армія часто мобілізує людей швидко і без належної перевірки. Спосіб використання військ також наражає солдатів на тривалі періоди бойових дій, без перспективи демобілізації на момент написання матеріалу. Як показує ця аналітична записка, ці фактори сприяли зростанню споживання психоактивних речовин в українських Збройних силах.

Зіткнувшись із цією ситуацією, нинішній підхід командирів – це прагматизм, а не нульова терпимість.⁶² Якщо командир вважає, що споживання наркотиків не шкодить солдатів, він заплющить на це очі, тому що він не може дозволити собі втратити хорошого вояка. (Як сказав нам один військовий: «Мені байдуже, на чому він, якщо він гарний воїн»⁶³). Якщо споживання наркотиків солдатом є більш проблематичним, командир може відправити його в тил, де він може виконувати інші важливі завдання. Звісно, знайдуться інші командири, які здають солдатів через наркоманію, щоб зробити їх прикладом для інших. Інші, однак, можуть піти на таке лише тоді, коли продуктивність солдата стає проблемою. Насправді, саме такий утилітарний підхід пояснює прірву між кількістю зафіксованих правопорушень та ймовірними масштабами споживання наркотиків у збройних силах. Якби Збройні сили справді реалізували стратегію нульової толерантності, кількість злочинів, пов'язаних із наркотиками, імовірно, була б значно вищою, виходячи з даних дослідження.

Хоча важко сперечатися з цією логікою в розпал повномасштабної війни, у якій важливий кожен солдат, слід визнати, що замовчування та приховування фактів споживання наркотиків у Збройних силах лише цементує проблеми для майбутнього України. У військових мало стимулів визнавати свої проблеми, коли таке визнання може призвести до втрати виплати та призвести до подальших наслідків для них та їхніх родин. Зважаючи на те, що для отримання допомоги часто потрібне направлення з підрозділу,⁶⁴ військові опиняються в скрутному становищі між тим, щоб ризикувати своїми фінансами (через визнання вживання наркотиків) або жертвувати своїми невідкладними потребами у здоров'ї (не звертаючись по допомогу). І якщо це категорія населення мовчатиме про своє споживання наркотиків, тоді вона фактично буде невидимою для держави та громадянського суспільства, що ускладнить розподіл і надання ресурсів. Враховуючи кількість військових, які, ймовірно, страждають від розладів, пов'язаних зі споживанням психоактивних речовин, цей розрив може мати серйозні наслідки для процесу постконфліктної реінтеграції України.

Результат війни також може вплинути на зв'язок військових із забороненими речовинами. Хоча навіть «перемога» аж ніяк не завадить вживанню наркотиків серед ветеранів, сценарій, за яким Україна буде змушена погодитися на несприятливий результат під тиском Росії та західних партнерів, швидше за все, посилить почуття невдоволення, гніву та зради, що може проявлятися у тривалішому чи інтенсивнішому споживанні наркотиків.

Рекомендації

Ця аналітична записка містить чотири рекомендації щодо детальнішої політики ЗСУ у сфері наркотиків, які допоможуть запобігти випаданню з поля зору ветеранів із проблемами споживання психоактивних речовин, а також дві рекомендації, спрямовані на обмеження простору для діяльності організованої злочинності у прифронтовій наркоекономіці.

Переформатування політики ЗСУ

Визнати проблему і запропонувати шляхи підтримки. Українські Збройні сили мають, по-перше, визнати, що споживання наркотиків є проблемою в армії, а по-друге, що звернення до наркотиків є зрозумілим. Військовослужбовці перебувають в умовах надзвичайного, тривалого стресу, змушені виконувати важкі завдання та наразі не мають можливості демобілізуватися. Зараз в ЗСУ два підходи – нульова толерантність і прагматизм, але потрібен третій шлях: підтримка. Військовослужбовці повинні мати можливість отримати підтримку для вирішення своїх проблем, не ставлячи під загрозу свої права, водночас треба чітко дати зрозуміти, що така підтримка не є способом втекти з армії. Військових також слід поінформувати про залежність та інші ризики для здоров'я від легальних знеболювальних і препаратів проти тривожності, таких як налбуфін. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у цьому питанні, привносячи досвід і практичні ноу-хау в роботу з людьми, які мають розлади, які споживають психоактивні речовини та мають залежність, і виступаючи в якості мосту між військовим і Збройними силами.

Розробити політику ЗСУ у питанні замісної терапії. Протиріччя, згідно з яким пацієнти на замісній терапії мають право служити, але не мають права продовжувати лікування, має бути усунуте. Такі військові повинні мати законне право на доступ до ліків у контрольований і регульований спосіб. Необхідно також провести оцінку впливу метадону на здатність солдатів функціонувати, щоб переконатися, що, якщо вони не здатні ефективно поводитися зі смертоносною зброєю, їх слід використовувати у підрозділах підтримки.

Поліпшити збір даних. У цій довідці наведено деякі оцінки щодо поширеності споживання наркотиків в армії, але опитування, анкети та інтерв'ю можуть дати лише часткову картину, і екстраполювати такі дані на цілі групи ризиковано. Для подальшого розуміння масштабів даної проблеми серед тих, хто зараз служить у Збройних силах, і ветеранів, потрібен якісніший і повніший збір даних. Потім ці дані можна використати в новій операційній структурі політики щодо ветеранів, щоб допомогти сформувати нові відповіді та розподілити ресурси.

Підтримати ветеранську політику України. Щоб задовольнити потреби ветеранів, які повертаються з фронту з проблемами споживання психоактивних речовин, пакет індивідуальної психологічної та соціальної підтримки має бути включений до ветеранської політики України. Враховуючи прискорення дискусій про припинення війни на початку 2025 року, що може призвести до демобілізації принаймні частини ЗСУ, це питання може незабаром стати актуальним, а планування має відбуватися негайно.

Обмеження можливостей організованої злочинності

Відстежувати наркоринок та способи доставки наркотиків. Відстеження та припинення як традиційної, так і технологічної наркоторгівлі (за допомогою таких програм, як Telegram) має важливе значення для обмеження постачання наркотиків на передову, особливо в тих випадках, коли військовослужбовець сам є частиною груп наркоторговців (що дозволяє їм постачати іншим військовим напряму).

Необхідно також зробити більше, щоб перехопити потік ще в корені. Як згадував цей аналітичний звіт, поштові служби є ключовим вектором руху наркотиків до лінії фронту. Це стосується як роздрібної, так і оптової торгівлі. Правоохоронні органи повинні співпрацювати з поштовими службами, щоб допомогти покращити процеси перевірки та заборони, а також використовувати дані, отримані з таких транзакцій (наприклад, інформацію про відправника й одержувача посилки), які можна використовувати для визначення та знищення злочинних мереж. Також необхідно оцінити, наскільки тісно злочинні мережі співпрацюють з корумпованими працівниками, щоб обійти вже існуючі заходи безпеки, і, відповідно, допомогти притягнути винних до відповідальності.

Поліпшити охоплення аптек для боротьби з підробленими ліками. Одним із аспектів споживання психоактивних речовин, який мало коментується, є рецептурні ліки. Як і їхні незаконні аналоги та підробки, вони вільно доступні в Telegram у будь-яких кількостях, і без жодних гарантій контролю якості.

Лірика (прегабалін), препарат від тривожності, продається в Telegram.

Як показує широке використання ліків, що відпускаються за рецептом, таких як прегабалін, серед військових, потенційний ринок рецептурних ліків величезний і, ймовірно, продовжуватиме зростати серед ветеранів, яким потрібне тривале знеболення та яким буде важко отримати доступ до препаратів через легальні канали. Колись розгалужена українська мережа комунальних аптек, які мали зберігати опіоїдні анальгетики, такі як морфін, протягом багатьох років суттєво скоротилася, різко зменшивши доступ населення до спеціалізованих препаратів. Нині аптечне покриття є серйозною проблемою. За словами однієї НУО, таких спеціалізованих аптек за межами великих міст небагато – вона назвала лише дві, які працювали в усій Одеській області за межами міста Одеса.⁶⁵ Без доступу до ліків за рецептом, ветерани можуть звернутися до Telegram та Інтернету, щоб замовляти ліки інакше, збагачуючи організовану злочинність і підвищуючи ризики для здоров'я споживачів.

Щоб виправити цю ситуацію, НУО запропонувала державі заохочувати відкриття нових приватних аптек і забезпечити, щоб певна частка була зобов'язана зберігати ліки для знеболювання та психотропні препарати.⁶⁶ Однак приватний сектор також несе свої ризики. У березні 2024 року в Києві та Харкові закрили мережу приватних клінік за незаконний відпуск метадону. З 2020 року лікарі клінік нібито виписали 15 000 незаконних рецептів і відпустили 10 кілограмів метадону, який потім купили організовані злочинці та перепродали користувачам.⁶⁷ За даними НУО, багато з тих, хто створює подібні схеми, можуть просто купити медичну ліцензію, перш ніж відкривати клініку. Потім вони продовжують виписувати рецепти для тих, хто за них платить, ігноруючи звичайні протоколи, щоб перевірити, чи має клієнт право на 10-денну поставку та чи він уже отримав свою допомогу.⁶⁸

Враховуючи ці виклики, держава має взяти на себе провідну роль у покращенні та регулюванні постачання та доступу до ліків для ветеранів у цивільному суспільстві. Таке покриття повинно бути обов'язковим як частина політики щодо ветеранів, відповідаючи їхнім фізичним і психосоціальним потребам, і таким чином зменшуючи простір для отримання прибутку організованою злочинністю.

ПРИМІТКИ

- 1 Ця аналітична записка не розглядатиме споживання наркотиків серед російських військових, але про це явище було багато повідомлень. Дивіться, наприклад, Julia O'Driscoll, Drug use rife among Russian soldiers in Ukraine, The Week, 20 жовтня 2023, <https://theweek.com/defence/drug-use-rife-among-russian-soldiers-in-ukraine>; Станіслав Погорілов, Наркоманія та алкоголізм: Британська розвідка проаналізувала стан армії РФ на фронті, Українська правда, 13 листопада 2023, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/11/13/7428581/>; Andrei Krasno, 'Muting the horrors': Experts warn of addiction crisis as Russian soldiers return from Ukraine, Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), 18 червня 2023, <https://www.rferl.org/a/russia-soldiers-addiction-ukraine-war-alcohol-drugs/32464317.html>; Британське Міністерство Оборони, Останні дані розвідки Міноборони про ситуацію в Україні, X, 13 листопада 2023, <https://x.com/DefenceHQ/status/1724041976738206049>.
- 2 БО «БЛАГОДІЙНЕ ТОВАРИСТВО «ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ «ДЛЯ СВОЇХ», РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ серед учасників бойових дій, які є споживачами психоактивних речовин і алкогольних напоїв.
- 3 GI-TOC, Важке повернення: Мінімізація ризиків залучення українських ветеранів до лав організованої злочинності, липень 2024, <https://globalinitiative.net/analysis/mitigating-organized-crime-risks-among-veterans-in-ukraine>.
- 4 Ibid.
- 5 Свіжі приклади дивіться тут: GI-TOC, Важке повернення: Мінімізація ризиків залучення українських ветеранів до лав організованої злочинності, липень 2024, <https://globalinitiative.net/analysis/mitigating-organized-crime-risks-among-veterans-in-ukraine>.
- 6 Український Парламент, Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках, 29 листопада 2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#top>.
- 7 Український парламент, Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212), 2 січня 2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
- 8 Український парламент, Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213-330), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>; також: Рада посилила відповідальність за вживання військовими алкоголю та наркотиків, Слово і Діло, 15 грудня 2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/15/novyna/polityka/rada-posylyla-vidpovidalnist-vzhyvannya-vijskovymu-alkoholyu-ta-narkotyktiv>.
- 9 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 10 Микита Трачук, Російська пропаганда поширює фейк про військового ЗСУ-баригу амфетаміном: чому це неправда, Інформатор, 28 лютого 2024, <https://informator.ua/uk/rosiyska-propaganda-poshiryuye-feyk-pro-viyskovogo-zsu-barigu-amfetaminom-chomu-ce-nepravda>.
- 11 Ми наполегливо рекомендуємо всім, хто цікавиться даною проблематикою, переглянути оригінальний звіт БО «Благодійне Товариство «Всеукраїнське Об'єднання Організацій «Для Своїх», Результати дослідження серед учасників бойових дій, які є споживачами психоактивних речовин і алкогольних напоїв.
- 12 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024 р. Дивіться також опис поверхневих медичних оглядів, проведених «для галочки», і відправлення в армію людей, які вживають наркотики та алкоголь, у серпні 2022 р., до внесення змін до закону про мобілізацію щодо тих, хто має проблеми зі споживанням психоактивних речовин: Діана Буцко, Скільки коштує «відмазатися» від служби через військкомат: інтерв'ю з начальником територіального центру комплектування, Громадське, 5 серпня 2022, <https://hromadske.ua/posts/skilki-koshtuye-vidmazatisya-vid-sluzhbi-cherez-viyskkomat-intervyu-z-nachalnikom-teritorialnogo-centru-komplektuvannya>.

- 13 European Union Drugs Agency (EUDA), Drug situation in Ukraine, 2024 report (based on 2023 data), 2024, p 67, https://www.euda.europa.eu/system/files/documents/2025-01/2024_report_drug_situation_in_ukraine-2.pdf.
- 14 Інститут Психіатрії, Судово-Психіатричної Експертизи та Моніторингу Наркотиків МОЗ України, Онлайн-опитування щодо поширеності та частоти вживання окремих наркотичних і психотропних речовин в Україні – 2023, 2023, <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/vzhyvannya-narkotykiv-v-ukrayini-rezultaty-opytuvannya-2023.pdf>.
- 15 EUDA, Drug situation in Ukraine, 2024 report (based on 2023 data), 2024, p 37, https://www.euda.europa.eu/system/files/documents/2025-01/2024_report_drug_situation_in_ukraine-2.pdf.
- 16 Руджеро Скатуерро, У стані зміненої свідомості: Тенденції Розвитку Наркобізнесу в Україні під час Війни, GI-ТОС, лютий 2024, <https://globalinitiative.net/analysis/evolving-drug-trends-in-wartime-ukraine>.
- 17 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024. Дивіться також: Тимур Савін, Наркотики в лавах ЗСУ. Велика зарплата і доступність речовин підкуповують військових, — експерти, Фокус, 31 серпня 2023, <https://focus.ua/uk/eksklyuzivny/589436-narkotiki-v-lavah-zsu-velika-zarplata-i-dostupnist-rechovin-pidkupovuyut-viyskovih-eksperti>.
- 18 Алкоголіки та наркомани на війні: у Черкаському військкоматі розповіли про вручення повісток чоловікам-порушникам, 8 липня 2022, Pro Vse, <https://provse.ua/alkoholiky-ta-narkomany-na-viyni-u-cherkaskomu-viyskcomati-rozpovily-pro-vruchennia-povistok-cholovikam-porushnykam>.
- 19 Тимур Савін, Людей із нарко- та алкозалежністю можуть набирати до ЗСУ: де вони служитимуть (відео), Фокус, 4 травня 2024, <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/644544-lyudej-iz-narko-ta-alkozalezhnistyu-mozhut-nabirati-do-zsu-de-voni-sluzhitimut-video>.
- 20 Max Hunder, Thousands of Ukrainian prisoners apply to join army in return for parole, Reuters, 31 May 2024, <https://www.reuters.com/world/europe/thousands-ukrainian-prisoners-apply-join-army-return-parole-2024-05-31>.
- 21 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 22 Це, ймовірно, невеликий відсоток населення, враховуючи той факт, що лише 29 000 осіб було зараховано до програм замісної терапії у 2023 році.
- 23 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 24 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 25 Артур Гор, Наркотики в ЗСУ: на чому «сидять» солдати і як їм допомогти, Апостроф, 3 вересня 2018, <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2018-09-03/narkotiki-v-vsu-na-chem-sidyat-soldaty-i-kak-im-pomoch/20324>.
- 26 Deborah Haynes, 'War is tough' - Ukrainian soldiers reveal mental toll of fighting on the frontline, Sky News, 15 June 2024, <https://news.sky.com/story/war-is-tough-ukrainian-soldiers-reveal-mental-toll-of-fighting-on-the-frontline-13153333>; Oleh Hukovskyy et al., The combat path: Sustaining mental readiness in Ukrainian soldiers, Army War College, 29 May 2024, <https://publications.armywarcollege.edu/News/Display/Article/3789930/the-combat-path-sustaining-mental-readiness-in-ukrainian-soldiers/>; Oleksiy Vinogradov and Mykhaylo Shtekel, No rest: As the war drags on, many Ukrainian troops have spent months on end in combat, RFE/RL, 19 October 2022, <https://www.rferl.org/a/ukraine-troops-psychological-issues-rest-recreation/32091342.html>.
- 27 Shola Lawal, Why is Ukraine's army facing a desertion crisis?, Al Jazeera, 21 October 2024, <https://www.aljazeera.com/news/2024/10/21/why-is-ukraines-army-facing-a-desertion-crisis>; Thomas D'Istria, Stanislav Asseyev, *journaliste ukrainien* : «*Nous avons une immense armée de déserteurs qui se balade dans le pays* », Le Monde, 26 October 2024, https://www.lemonde.fr/international/article/2024/10/26/stanislav-asseyev-journaliste-ukrainien-nous-avons-une-immense-armee-de-deserteurs-qui-se-balade-dans-le-pays_6360131_3210.html; Десятки тисяч СЗЧ у війську загрожують українській обороні?, Радіо Свобода, 3 грудня 2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/svoboda-live-desyatky-tysyach-szch-viysko-ministerstvo-yednosti/33225514.html>.
- 28 Charles Hoge et al, Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care, *New England Medical Journal*, 351, 1, 13–22, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa040603>.
- 29 UK Ministry of Defence, Afghanistan tour lengths for deployed UK personnel, 14 May 2013, <https://www.gov.uk/government/news/afghanistan-tour-lengths-for-deployed-uk-personnel>.
- 30 Olga Bulova, Alcohol and drugs in the army: why thousands of soldiers ended up in detention in two years, Deykom, 30 January 2025, <https://daycom.com.ua/news/alkogol-i-narkotiki-v-armiyi-chomu-tisyachi-viyskovih-opinilisya-na-gauptvahti-za-dva-roki>.
- 31 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 32 Інтерв'ю з добровольцем, Одеса, вересень 2024.
- 33 Інтерв'ю з колишнім британським офіцером, Лондон, листопад 2024.
- 34 Borys Danevych and Volodymyr Omelchenko, Cannabis law and legislation in Ukraine, CMS Law, <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-a-legal-roadmap-to-cannabis/ukraine>.
- 35 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 36 Руджеро Скатуерро, У стані зміненої свідомості: Тенденції Розвитку Наркобізнесу в Україні під час Війни, GI-ТОС, лютий 2024, <https://globalinitiative.net/analysis/evolving-drug-trends-in-wartime-ukraine>.
- 37 Інтерв'ю з психіатром з НУО, Київ, вересень 2024.

- 38 Українське МО, Про затвердження Переліків лікарських засобів та медичних виробів, якими забезпечується особовий склад сил безпеки і сил оборони для надання домедичної допомоги, 24 липня 2024, <https://ips.ligazakon.net/document/RE42516Z?an=4>.
- 39 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024; Saint Nicholas Battalion receives essential medication, People's Project, 10 February 2015, <https://www.peoplesproject.com/en/reports/saint-nicholas-battalion-receives-essential-medication>.
- 40 Про стурбованість залежністю у 2015 дивіться 5 канал, «Ні» Налбуфіну! Не допомога, а наркотична залежність. Чим знеболюють поранених військовослужбовців? (відео), YouTube, 17 August 2023, https://www.youtube.com/watch?v=C36HZE_mh3M/; про продовження використання у 2014–2022 рр: Армія Inform, Чому не варто економити на індивідуальній медичній аптечці, 20 червня 2020, <https://armyinform.com.ua/2020/06/26/chomu-ne-var-to-ekonomyty-na-indyvidualnij-medychnij-aptechcz/>; дивіться також Tactical combat casualty care: A reset?, ZN, 10 August 2024, <https://zn.ua/eng/tactical-combat-casualty-care-a-reset.html>.
- 41 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 42 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024; Юрій Марченко, Кохана, ми рятуємо людей: військовий лікар Іван Кондратенко про ТРО, героїзм і те, на що не варто донатити, Platfor, 26 травень 2023, <https://www.platfor.ma/topic/kohana-ryatuyemo-lyudej-vijskovyj-likar-ivan-kondratenko-pro-tro-geroyizm-te-na-shho-ne-var-to-donatyty/>.
- 43 Інтерв'ю з лікаркою, яка допомагає пацієнтам з залежністю. Київ, листопад 2024.
- 44 Ibid.
- 45 Ibid.
- 46 Залежність від налбуфіну, Rehab.net, <https://rehab.net.ua/uk/narkologiya-uk/zalezhnist-vid-nalbufinu/>; Лікування залежності від налбуфіну, Recovery Kyiv, <https://recovery.kiev.ua/likuvannya-nalbufinovoyi-zalezhnosti>.
- 47 Альянсу громадського здоров'я, <https://aph.org.ua/en/home/>.
- 48 Дані Офісу Генерального Прокурора, <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.
- 49 Martin Fornusek, Parliament passes bill allowing first-time deserters to return to military service, *Kyiv Independent*, 21 листопада 2024, <https://kyivindependent.com/parliament-passes-bill-allowing-first-time-deserters-return-to-military-service>.
- 50 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 51 Ibid.
- 52 Респонденти могли обирати різні варіанти відповідей.
- 53 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 54 Інтерв'ю з ветераном, вересень 2024.
- 55 Інтерв'ю з добровольцем, Одеса, вересень 2024 р.
- 56 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024 р.; дивіться також майбутній звіт GI-ТОС про Одесу «Оазис організованої злочинності».
- 57 Інтерв'ю з добровольцем, Одеса, вересень 2024 р.
- 58 GI-ТОС, Наркотики на передовій, 22 січня 2024, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-synthetic-drugs-ocindex>.
- 59 Інформація від джерела в правоохоронних органах м. Одеса, жовтень 2024 р.
- 60 Інтерв'ю з високопоставленим правоохоронцем, Київ, вересень 2024 р.
- 61 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 62 Схожий підхід деякі підрозділи застосовують у питанні вживання алкоголю - див., наприклад, Дарина Ткаченко, Хто й чому пішов у СЗЧ і за яких умов повернеться? Результати опитування, Texty, 16 січня 2025 року, <https://texty.org.ua/articles/114257/hto-i-chomu-pishov-u-szch-i-za-yakih-umov-povernetsya-textyorgua-provely-doslidzhennya>.
- 63 Інтерв'ю з солдатом, Київ, вересень 2024 р.
- 64 Бо «Благодійне Товариство «Всеукраїнське Об'єднання Організацій «Для Своїх», Результати дослідження серед учасників бойових дій, які є споживачами психоактивних речовин і алкогольних напоїв,
- 65 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.
- 66 Ibid.
- 67 ДБР ліквідувало потужну мережу продажу наркотиків через спеціально створену аптеку та наркологічні кабінети, 1 березня 2024, <https://dbr.gov.ua/news/dbr-likvidovalo-potuzhnu-merezhu-prodazhu-narkotikiv-cherez-specialno-stvorenu-apteku-ta-narkologichni-kabineti>.
- 68 Інтерв'ю з НУО, Київ, вересень 2024.

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ПРО ГЛОБАЛЬНУ ІНІЦІАТИВУ

Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності – це міжнародна мережа, яка налічує понад 700 експертів в усьому світі. Глобальна ініціатива забезпечує платформу для просування широкої дискусії та інноваційних підходів як складових частин комплексної глобальної стратегії боротьби з організованою злочинністю.

www.globalinitiative.net